

УДК 94(497.115)"1945/1946"
347.234:271.222(497.11)-523.6(497.115)"1945/1946"
DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2026.2.boj.75-106>
Оригинални научни рад/Original scientific paper
Примљен/Received: 26. 2. 2026.
Прихваћен/Accepted: 14. 8. 2026.

Душан Бојковић

Институт за новију историју Србије,
dsnbojkovic@gmail.com
ORCID: 0009-0007-8175-3168

Одузимање земљишних поседа манастира Високи Дечани у процесу аграрне реформе и колонизације 1945–1946*

АПСТРАКТ: У раду је представљен однос југословенске државе према Српској православној цркви током првих година после Другог светског рата, посматран кроз процес решавања питања имовине манастира Високи Дечани. Истакнути су циљеви аграрне реформе и главни токови у деловању југословенских аграрних власти у контексту одузимања земљишних поседа овог манастира у периоду од пролећа 1945. до лета 1946, када је наведени процес највећим делом био окончан. Рад је заснован на анализи необјављених архивских извора похрањених у Архиви манастира Високи Дечани, Државном архиву Србије и Архиву Југославије, као и на релевантној литератури и написима у штампи.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Српска православна црква, Епархија рашко-призренска, манастир Високи Дечани, земљишни поседи, аграрна реформа и колонизација

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада Института за новију историју Србије у 2025. години бр. 451-03-136/2025-03/200016 од 4. 2. 2025.

Увод

Спорадични напади Албанаца на југословенске војнике и српске цивиле у току Априлског рата 1941. најавили су масовни прогон Срба на територији Италијанског протектората Краљевине Албаније, формира-ног поткрај јуна исте године. Разарање кућа, затрпавање дунара, уништа-вање воћњака, брисање међа, спаљивање општинских архива са тапија-ма и рушење надгробних споменика исходило је из намере да се готово у потпуности избришу трагови српског присуства на овом подручју. У истом циљу прогоњени су свештеници Српске православне цркве (СПЦ), уништавана црквена имовина и сами православни храмови.¹ Епископ рашко-призренски Серафим неколико пута је безуспешно по-кушавао да код албанских власти интервенише у корист српског станов-ништва и Цркве.²

-
- 1 О злочинима над српским становништвом и страдању Српске православне цркве током Другог светског рата на простору Косова и Метохије видети: *Ог Косова до Јаговна. Пућини зайиси јеромонаха Аџанасија Јевђића*, осмо, допуњено издање (Врњци: Братство св. Симеона Мироточивог, Требиње: Манастир Тврдош, 2007), 145–236; Јован Пејин, *Сјарагање Срба у Метохији 1941–1944* (Београд: Архив Ср-бије, 1994), 3–26; Slobodan D. Milošević, *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945* (Београд: IRO Narodna knjiga, Institut za savremenu istoriju, 1981), 45–54; Ненад Антонијевић, *Косово и Метохија 1941–1945. Јодина. Рајини зло-чини* (Београд: Музеј жртава геноцида, 2017), 119–469.
 - 2 Епископ Серафим рођен је као Сава Јовановић 29. новембра 1873. у Призрену, где је завршио православну богословско-учитељску школу. Рукоположен је за јеромонаха 1902. у цркви Светог Александра Невског у Скадру. Између 1908. и 1912. студирао је на Московској духовној академији. Замонашио се 1909. на Српском подворју у Мо-скви. По повратку у отаџбину био је суплент призренске богословско-учитељске шко-ле, а потом суплент и професор гимназије у Штипу. За епископа злетовско-струмич-ког хиротонисан је 1920, а за епископа рашко-призренског осам година касније. Кра-јем новембра 1941. и у јуну наредне године у Тирани се састајао са поглаварем Ауто-кефалне православне цркве Албаније архиепископом Христифором и са представни-цима албанских власти указујући на неповољан положај српског народа у оквиру Италијанског протектората Краљевине Албаније. Преминуо је у Тирани 13. јануара 1945. под недовољно расветљеним околностима. – Радмила Радић, *Држава и верске заједнице 1945–1970*, књ. I (Београд: ИНИС, 2002), 54; Сава Вуковић, *Српски јерарси од деветиој до двадесетогој века* (Београд: Евро, Подгорица: Унирекс, Крагујевац: Кале-нић, 1996), 442; Бобан Стојковић, „Прилог Голготи свештенства Рашко-призренске епархије током Другог светског рата”, *Баштина* XXIX, св. 49 (2019), 312–313.

Први напад Албанаца на манастир Високи Дечани забележен је већ 8. априла 1941, свега два дана после немачког бомбардовања Београда и уласка Краљевине Југославије у Други светски рат. Нападачи су одбијени, али су се задржали у ближем окружењу зидина манастирског комплекса до доласка немачких снага у Дечане 20. априла.³ Мада је током читавог периода окупације манастирско братство, у којем су уз настојатеља архимандрита Теодосија⁴ остала свега четири сабрата,⁵ било изложено албанском притиску, манастирска црква, конаци и друге згра-

-
- 3 *Задуждине Косова. Сјоменици и знамења српској народа*, ур. Атанасије Јевтић (Призрен: Епархија рашко-призренска, Београд: Богословски факултет, 1987), 783.
- 4 Архимандрит Теодосије рођен је као Теодор Мељник (рус. Феодор Ефимович Мельник) 8. фебруара 1891. у сељачкој породици у селу Нарајевка (укр. Нараївка; рус. Нараевка), у Подољској губернији, на крајњем западу Руске империје. По завршеној дворазредној црквено-парохијској школи ступио је у Кијево-Печерску лавру. Мобилисан је 1914. Први светски рат провео је у артиљерији, као подофицир у чину старији фајерверкер. Одликован је три пута Георгијевским крстом, највишим одликовањем за војнике и подофицире. Вратио се у своју лавру 1919. Наредне године емигрирао је у Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца. Замонашио се у Истанбулу 13. јануара 1921, док је четири дана касније рукоположен за ђакона. За презвитера је рукоположен 26. септембра 1924. у Јерусалиму, а за архимандрита 15. августа 1932. у Сремским Карловцима. До 1940. био је парох руског храма Рождества Пресвете Богородице у Сремским Карловцима. Исте године примљен је у клир Српске православне цркве и именован је за настојатеља манастира Високи Дечани. Током Другог светског рата, преговарајући са Албанцима, успео је да сачува манастир од разарања. За сталног старешину Царске лавре Високих Дечана именован је 12. априла 1945. Преминуо је 18. јула 1957. Сахрањен је у крипти Иверске капеле на Новом гробљу у Београду. – Архива манастира Високи Дечани (АМВД), Допис епископа Владимира, администратора Епархије рашко-призренске, упућен архимандриту Теодосију, настојатељу манастира Високи Дечани, 12. 4. 1945; Допис Управе Царске лавре Високих Дечана упућен епископу Епархије рашко-призренске Владимиру, 15. 10. 1946; Антуан Нивьер, *Православные священнослужители, богословы и церковные деятели в русской эмиграции в Западной и Центральной Европе 1920–1995. Биографический справочник* (Москва: Русский путь, Париж: YMCA-Press, 2007), 511; Виктор Иванович Косик, *Русская Церковь в Югославии (20-40-е гг. XX века)* (Москва: Православный Свято-Тихоновский богословский институт, 2000), 259; Алексеј Божићевић и Радмила Мишев, *Дечанске и грује њриче* (Бошњане: Манастир Светог Луке, 2014), 77–84.
- 5 *Задуждине Косова*, 785. Осим њих, према писању епископа Митрофана, у манастир Високи Дечани склонио се јеромонах Макарије из манастира Девич који су спалили Албанци, затим јеромонах Симеон који је имао овлашћење да у случају потребе преузме управу над манастиром, као и 38 „Црногораца избеглица”. – *Истио*.

де у порти, као и манастирска ризница и покретна имовина, остали су очувани углавном услед присуства италијанских и немачких војника.⁶ С друге стране, „све манастирско земљиште изузев баште, јабучара и шљивара до манастира”, као и „манастирске зграде изван манастира, тзв. централу, стругару, две воденице у Црном Брегу и Истинићу, [...] две куће и две воденице у Истоку [...] одузели су Арнаути”.⁷ Сем тога, Албанци су заузели манастир Гориоч, метох манастира Високи Дечани, чији је управник јеромонах Никодим убијен 25. фебруара 1943, док је сâм манастир коришћен као затвор за ухапшене Србе из околних села.⁸ Непосредно по повлачењу окупационих снага и успостављању нових југословенских власти крајем јесени 1944. већину манастирских зграда, како у самом манастирском комплексу тако и изван њега, заузели су народноослободилачка војска и народноослободилачки одбори.⁹

6 У вези са држањем немачких војника који су чували манастир током Другог светског рата архимандрит Теодосије забележио је поткрај периода окупације: „Још нисам видео ни једног Немца да је приложио на књигу или на Св. Кивот. Само једно могу рећи да је хвала Богу што су они у Манастиру те ми можемо ићи у башту и на киселу воду слободно без пратилаца”. – АМВД, Допис Царске лавре Високих Дечана упућен Епархији рашко-призренској, септембар 1944. Уз италијанске и немачке војнике манастир је за време рата чувало неколико Албанаца, баштинећи традицију утврђену током претходна два века. О томе је Макарије Поповић, старешина манастира после смрти архимандрита Теодосија, писао председнику Среског народног одбора у Пећи крајем новембра 1959: „Одмах после капитулације старе Југославије априла 1941. године дошли су добровољно у Манастир Високи Дечани браћа Шабан и Маља Азем, оба из Дечана и наоружани чували [су] Манастир од разних пљачкашких банди и на тој дужности Маља Азем је убијен од тих банди [23.] новембра 1941. године, а затим је на његово место ступио Алија Јусуф из Црнобрега. Он је заједно са Шабан[ом] Аземом и својом браћом до краја рата остао у Манастиру увек у борби са тим пљачкашима и може се слободно рећи да је ова услуга била одлучна и имала далекосежне последице јер је Манастир очуван у потпуности”. – АМВД, Допис Управе манастира Високи Дечани упућен председнику Среског народног одбора у Пећи, 26. 11. 1959.

7 *Задужбине Косова*, 785.

8 Бранислав Тодић и Милка Чанак-Медић, *Манастир Дечани* (Београд: Музеј у Приштини, 2005), 129.

9 АМВД, Решење Команде места у Злокућанима упућен Месном НО у Злокућанима, 26. 11. 1944; Допис настојатеља Царске лавре Високих Дечана архимандрита Теодосија упућен Епархијском управном одбору Епархије рашко-призренске, 9. 7. 1946.

*Циљеви аграрне реформе на земљишним њоседима
Српске православне цркве на њросћору
Косова и Метохије њосле Другој светској рати*

Трасирајући правац послератне аграрне реформе, југословенско државно руководство донело је одлуку да се уместо свеукупне национализације, коју су спровели бољшевици у Русији, земља одузета од великих поседа додели сељацима као приватно власништво.¹⁰ Током пролећа 1945, уочи доношења законских регулатива везаних за процес уређења аграрних односа, партијски вођи говорили су како је „дошло време” да се пређашње стање у погледу имовинских односа „из темеља измени”, те да је „наступио [...] час да сељак добије земљу”.¹¹ Сем тога, предстојећа аграрна реформа подразумевала је „исправљање неправди из прошлости” у које „спада и ревизија раније колонизације, нарочито у Македонији и на Косову и Метохији”.¹² Приликом првог званичног сусрета са „Шиптарима са Косова и Метохије” почетком априла 1945. Јосип Броз нагласио је како ће бити извршена „нова подјела земље”, при чему ће поседи бити одузети сарадницима бившег југословенског режима и колаборационистима и потом враћени претходним власницима којима су били „неправедно одузети”.¹³ Представници власти уверавали су албанско становништво у то да у

10 О идеолошко-политичкој основи послератне аграрне реформе у Југославији и о аграрном законодавству видети: Nikola L. Gaćeša, *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945–1948* (Novi Sad: Matica srpska, 1984), 85–99; Вера Гудац-Додић, *Аграрна политика ФНРЈ и сељаштво у Србији 1949–1953* (Београд: Завод за издаваштво и наставна средства, Институт за политичке студије, 1999), 22–40; Богдан Лекић, *Аграрна реформа и колонизација у Југославији 1945–1948* (Београд: Архив Србије, 1997), 19–22.

11 Моша Пијаде, *Izabrani spisi*, том I, knj. 3, izbor i redakcija: Brana Kovačević, Jovo Mihailević (Београд: Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1965), 228–229.

12 М. П., „Основна начела расподеле земљишног поседа”, *Борба*, 20. 6. 1945, 2.

13 Архив Југославије (АЈ), Комисија за аграрну реформу и колонизацију (97), 97–4–41, Делегација Шиптара са Косова и Метохије посетила је маршала Тита; „Делегација Шиптара са Косова и Метохије посетила је маршала Тита”, *Борба*, 7. 4. 1945, 2; „Посета делегације са Космета маршалу Титу”, *Јединство*, 30. 4. 1945, 3. И током међуратног периода југословенски комунисти захтевали су „неодложно враћање земље која је отета албанским [...] сељацима”. – АЈ, Збирке репродукованих докумената, Комунистичка интернационала – секција КПЈ (790/1), 1934/86. У партијским гласилима истичано је како се „најбруталнија колонизација спроводи [...] на Косову”, где

„новој Југославији” неће бити „повратка на старо”,¹⁴ чиме је требало превазићи дубоки јаз испуњен неповерењем већине Албанаца према југословенској држави и маргинализовати деловање „шиптарске реакције”, посебно у атмосфери масовне албанске побуне која је током зиме и пролећа 1945. захватила знатне области на простору Косова и Метохије.¹⁵ Отуда је за руководство југословенских комуниста „питање земље” на овом подручју представљало „део националног питања”.¹⁶ Наведено становиште исходило је из чврстог уверења југословенских комуниста према којем се

се „помоћу велеиздајничких процеса отима [...] имовина читавим селима”, док се „Албанци [...] протерују, а на њихово се место насељавају за режим поуздани Срби”. – „Proklamovanje Jugoslavije”, *Proleter*, 1. 12. 1929, 1; „О аграрној реформи”, *Proleter*, 15. 2. 1930, 3.

- 14 Борис Зихерл, „Главни узроци слома старе Југославије”, *Борба*, 6. 1. 1945, 2; Милован Ђилас, „Поводом декларације Владе Федеративне Југославије”, *Борба*, 13. 3. 1945, 1.
- 15 Масовност и жестина албанске побуне која је избила у зиму 1944. непосредно по повлачењу немачких снага из јужних и централних крајева Балканског полуострва сведочиле су о дубини расцепа између албанског становништва и нових југословенских власти, као и о немоћи саме државе да integriше побуњено подручје у сопствени државни организам. Почетком фебруара 1945, после двомесечних борби, на простору Косова и Метохије заведена је Војна управа, док је у циљу сузбијања акција албанских одметника ангажовано нешто мање од 40.000 припадника југословенских безбедносних снага. Главнина побуне била је сломљена до јесени исте године, мада су се мање одметничке групе одржале у неприступачним крајевима до почетка педесетих година. – Бранислав Божовић и Милорад Вавић, *Сурова времена на Косову и Метохији. Квислинзи и колаборација у Друћом светском рату* (Београд: ИСИ, 1991), 481–553; Рајко Видачић, *Обрачуни са балистима 1944–1952* (Београд: Стручна књига, 1990); Павле Џелетовић Иванов, *Балистички покрети 1939–1952. Масовност, сарадња са италијанским и немачким окупаторима и злочини над Србима* (Београд: Архив Србије, 2000), 245–372; Ђорђе Борозан, *Велика Албанија: попријекло – идеје – њакса* (Београд: Војноисторијски институт Војске Југославије, 1995), 494–507; Spasoje Đaković, *Sukobi na Kosovu* (Beograd: Narodna knjiga, 1984), 231–263; Дмитар Тасић, *Корпус народне одбране Југославије (КНОЈ) 1944–1953* (Београд: ИНИС, 2021), 92–105; Душан Бојковић, *Албанско питање и стварање социјалистичке Југославије 1945* (Београд: Фондација Александар Невски, ИП Принцип, 2022), 23–67, 219–222; Бојан Димитријевић, „Шиптарски оружани изазов комунистичким властима у Југославији 1945–1950”, *Историја 20. века* 20, бр. 2 (2002), 49–60; Саво Дрљевић, „Контрареволуција на Косову и Метохији – завођење војне управе фебруара 1945. године”, *Историјски записи* LIX, бр. 4 (1986), 179–200.
- 16 *Оснивачки конгрес КП Србије (8–12. мај 1945)*, прир. Милан Борковић и Венцеслав Глишић (Београд: Институт за историју радничког покрета, 1972), 40.

у Краљевини Југославији „економско израбљавање [sic!] шиптарског народа нарочито [...] огледало у аграрној реформи” током које је „одузимање [...] најбољи део земље сиромашног шиптарског народа, док су с друге стране манастирска добра, државна имања и разни велепоседи не само остали недирнути, него напротив су повећани на стотине хектара”.¹⁷ Такво мишљење било је присутно у круговима руководства Комунистичке партије Југославије (КПЈ) већ током двадесетих година, чинећи у значајној мери полазиште у утврђивању односа комуниста према аграрној политици југословенских власти, мада оно није у потпуности одговарало стварним приликама на терену.¹⁸

Послератна национална политика КПЈ умногоме је одредила и однос нових југословенских власти према верским установама и конфесионалном питању у целости. Начелан став партијског руководства, утврђен по угледу на совјетски модел и чврсто утемељен у међуратном периоду,¹⁹ гласио је да „верска разноликост [...] повлачи за собом културну разлику” међу југословенским народима и „спречава изграђивање једне заједничке државне мисли”. Искуство „братоубилачке борбе” у Другом светском рату уверавало је југословенске комунисте у то да, услед „вековне верске мржње између католичанства, православља и ислама”, истинско братство и јединство у Југославији не може бити остварено „све дотле док се утицај вера не ограничи и не упути само на уско верске циљеве и задатке”. Наведено је, како је говорио савезни министар пољопривреде Васо Чубриловић, било могуће постићи „једино слабљењем привредне, културне и политичке моћи црквених јерархија”.²⁰ Наведено мишљење недвосмислено

17 АЈ, Савез комуниста Југославије (507), Централни комитет Комунистичке партије Југославије, 1944/22, прилог бр. 4.

18 На југословенском југу насељавање колониста током међуратног периода углавном није задирало у аграрне интересе староседелца, већ је вршено у првом реду на државном земљишту, потом на општинским и сеоским утринама, крчевинама, трајно напуштеним поседима, имањима одметника и других лица стављених ван закона, као и на мочварном терену који је требало култивисати. Више: *Vladan Jovanović, „Tokovi i ishod međuratne kolonizacije Makedonije, Kosova i Metohije”, Tokovi istorije* 14, br. 3 (2006), 25–44.

19 О положају верских заједница у СССР-у и односу КПЈ према религији у међуратном периоду видети: Радић, *Држава и верске заједнице*, 108–118, 124–127.

20 АЈ, Председништво владе ФНРЈ (50), 50–89–188, Аграрна реформа на црквеним земљама у Југославији, 2–3.

је наговештавало будући положај СПЦ и начин на који ће бити решено питање њених земљишних поседа у предстојећој аграрној реформи. Спорадичне изјаве о неприкосновености манастирских добара, исказиване у гласилима народноослободилачког покрета за време Другог светског рата,²¹ губиле су значај услед политике југословенског државног руководства према Цркви у годинама после окончања окупације.

И за руководство КПЈ и за југословенско становништво питање власништва над земљом наметало се као једно од најзначајнијих питања. Већ током пролећа 1945. у већини југословенских крајева под контролом нових власти образоване су локалне комисије „сиромашног сељаштва” сачињене од аграрних интересената, које су на зборовима организовале дискусије о одузимању и расподели земље. Према писању *Борбе*, одржавање ових зборова било је значајно не само зато што се тако „уистину и конкретно решава питање власништва над земљом” већ и зато што „један велики део радног народа” на овај начин „конкретизује своје учешће у обликовању народне државе”.²² Аграрне власти истицале су да треба „избегавати стварање бирократских установа” и тежиште у раду на подели земље међу аграрним интересентима „пренети доле на месне и срепске народноослободилачке одборе и одборе аграрних интересената”.²³

На простору Косова и Метохије током прве половине 1945. деловали су „сиротињски комитети” као „извршиоци народне воље”, прикупљајући податке и упућујући народним одборима предлоге у вези са расподелом земљишних поседа.²⁴ Како до лета исте године није било никаквих законских оквира за решавање аграрног питања, њихов је рад испрва био регулисан

21 Радић, *Држава и верске заједнице*, 132–133.

22 Јован Поповић, „Лице народа на аграрним расправама”, *Борба*, 3. 2. 1946, 4. На наведеним зборовима аграрних интересената доношене су првостепене пресуде, док су аграрни судови, међу чијим члановима су се такође налазили аграрни интересенти, усклађивали ове одлуке са словом закона, доносећи истовремено другостепене пресуде. – „Брзо и правилно спровођење аграрних расправа претставља крупан успех народне власти”, *Борба*, 30. 1. 1946, 3.

23 Државни архив Србије (ДАС), Министарство аграрне реформе и колонизације (Г–76), Ф 2 I, Упутства о доношењу земаљских закона о аграрној реформи и колонизацији, 28. 9. 1945.

24 *Narodni odbor Autonomne Kosovsko-metohijske oblasti 1943–1953. Osnovni materijali sa zasedanja* (Priština: Narodni odbor Autonomne Kosovsko-metohijske oblasti, 1955), 35; *Оснивачки конгрес КП Србије*, 74.

упутствима Обласног комитета (ОК) КПЈ за Косово и Метохију.²⁵ Осим наведеног, значајног удела у процесу аграрне реформе и колонизације имао је Шиптарски национални комитет, који је требало да се „заложу да се што праведније реше све оне неправде учињене нашим народима за време старе Југославије и фашистичке окупације”, у првом реду у погледу решавања аграрног питања и расподеле земље међу староседеоцима и колонистима.²⁶

У разговорима са члановима косовскометохијског обласног руководства савезни министар за колонизацију Сретен Вукосављевић био је изричит у ставу да се црквена имања и вакуфи „за сад не дирају”, већ да се најпре треба „у Патријаршији или негде другде” информисати о томе „шта имају наши манастири”.²⁷ Ипак, месни народни одбори неретко су без званичног одобрења аграрних власти доносили решења о одузимању поседа СПЦ. На то је указао секретар ОК КПЈ за Косово и Метохију Ђорђевић Пајковић на оснивачком конгресу КП Србије у мају 1945, говорећи како су „младост партијске организације и недовољно схватање наше политичке линије” произвели „извесне погрешке” у погледу односа према црквама и манастирима, што је искористила „реакција”.²⁸ Крајем истог месеца Црквени суд Епархије рашко-призренске доставио је жалбу Одељењу унутрашњих послова при Обласном народноослободилачком одбору Косова и Метохије наводећи да поједини градски и месни народни одбори „стављају под своју контролу имања и приходе црквених установа”.²⁹

25 Milovan Obradović, „Revizija agrarne reforme na Kosovu”, *Kosova – Kosovo* 3, br. 3 (1974), 384.

26 „Шиптарски комитет и његов значај”, *Јединство*, 30. 4. 1945, 3. На оснивачкој конференцији одржаној у Приштини 25. и 26. марта 1945. изабрано је руководство овог комитета на челу са Фадиљом Хоџом и именовано је 100 чланова Пленума и 10 чланова Секретаријата Пленума. До краја маја образовани су срески, општински и селски комитети широм Косова и Метохије. – Фехми Пушколи, „Формирање и делатност Албанског националног комитета Косова и Метохије”, у *Оснивачки конгрес Комунистичке Партије Србије. Зборник радова* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Нови Сад: Историјски институт Војводине, Приштина: Историјски институт Косова, 1988), 219–223; Dušan Živković, *Narodni front Jugoslavije 1935–1945* (Београд: Narodna knjiga, 1978), 373–374.

27 АЈ, 97–5–48, У вези разговора министра Ср. Вукосављевића и космет. делегата Мугоше и Хоџе.

28 *Оснивачки конгрес КП Србије*, 74.

29 АМВД, Допис Црквеног суда Епархије рашко-призренске упућен свим архијерејским намесницима и управама манастира у Епархији, 27. 6. 1945.

*Утврђивање законских оквира и одузимање
земљишних поседа Манастира Високи Дечани*

Одлуком Председништва Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије од 3. фебруара 1945. укинута су сви правни прописи „донети од стране окупатора и њихових помагача”, као и правни прописи „који су били на снази у часу непријатељске окупације [...] уколико су у супротности са тековинама народно-ослободилачке борбе”.³⁰ Пет месеци касније, 4. јула 1945, Министарство унутрашњих послова донело је Решење о забрани продаје, куповине и задржавања пољопривредних земљишта, шума, пољопривредних зграда и објеката.³¹ Све то најављивало је доношење свеобухватног закона о ревизији аграрног законодавства из периода Краљевине Југославије и о успостављању нових имовинско-правних односа.

У атмосфери ишчекивања аграрне реформе Патријаршијски управни одбор затражио је 30. јула 1945. од Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске да „најхитније” састави извештај о количини земље у поседу СПЦ на подручју ове епархије, наводећи „поименице” колико који манастир, црквена општина или задужбина има „хектара или јутара зиратне земље, шуме, ливаде или пашњака”.³² Светом архијерејском синоду биле су познате појединости нацрта закона о аграрној реформи и колонизацији који је предвиђао одузимање великих црквених имања,³³ при чему је свакој парохији и манастиру требало оставити 5 ha земље, а

30 „Одлука о укидању и неважности свих правних прописа донетих од стране окупатора и њихових помагача за време окупације; о неважности одлука које су за то време донете; о укидању правних прописа који су били на снази у часу непријатељске окупације”, *Службени лист ДФЈ*, 4/1945.

31 „Решење о забрани продаје, куповине и задржавања пољопривредних земљишта, шума, пољопривредних зграда и објеката”, *Службени лист ДФЈ*, 48/1945.

32 АМВД, Допис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске свим архијерејским намесницима и управама манастира у Епархији, 6. 8. 1945.

33 Настојећи да прибави нацрт овог закона, Свети архијерејски синод најпре је упутио молбу Верској комисији при Антифашистичкој скупштини народног ослобођења Србије 28. јуна 1945. Међутим, како није било одговора, црквене власти су наведени материјал прибавиле приватним путем. – Радић, *Држава и верске заједнице*, 180; Вељко Ђ. Ђурић, „О аграрној реформи 1945–1946. године на имањима манастира Српске православне цркве у Аутономној Косовско-метохијској Области”, *Башићина* 16, св. 21 (2006), 204–205.

верским установама већег историјског значаја по 20 ха обрадиве земље и 20 ха шуме. Отуда је Синод 14. августа исте године упутио представку надлежним властима, тражећи да се црквени поседе изузму из процеса аграрне реформе. За црквене великодостојнике „законски пројекат овакав какав је, у односу према Српској православној цркви испао је и неправедан и нехуман и антисоцијалан [...] јер [је] максимум земљишта од 5, односно у најбољем случају 20 хектара, недовољан [...] за одржавање једног манастирског братства и редовног манастирског живота акамоли [sic!] за издржавање свештенства и црквених функционера, и о социјалном старању које Црква и манастири врше у народу”.³⁴

Указујући на то да се „ових дана са разних страна покреће питање имовине цркава и манастира”, председник Законодавног одбора Привремене народне скупштине Моша Пијаде је приликом претреса Предлога закона о аграрној реформи и колонизацији у августу 1945. изразио уверење „да се неће наћи ухо које би хтелo да слуша те приче о праву цркава на огромне поседе, о томе да ту земљу не треба доделити онима који су је столећима обрађивали. Јер, ми врло добро сви знамо да црквена имања нису обрађивали калуђери, већ најсиромашнији сељаци”. Насупрот томе, потпредседник Владе Демократске Федеративне Југославије и шеф Демократске странке Милан Грол истицао је како се цркве морају „третирати исто онако као једно приватно лице које се издржава”, те да треба „повести рачуна од чега ће свештеници живети”. Васо Чубриловић нагласио је да „црквене установе, па макар то били и свештеници, имају да живе од својих верских заједница”, а не да „уживају ренту од земље”, додајући како „није потребно да икакве установе мимо државе имају средстава за социјално старање”. Према његовим речима, „у новој Југославији” држава ће преузети бригу о свим својим грађанима „како у социјалном тако и у духовном погледу, [...] тим пре што [...] та социјална и културна функција цркве често била штетна”, јер „уместо да

34 *Rad zakonodavnih odbora Predsedništva Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i Privremene narodne skupštine DFJ* (3. aprila 25. oktobra 1945) *po stenografskim beleškama i drugim izvorima*, srediо Slobodan Nešović (Beograd: Prezidijum Narodne skupštine FNRJ, 1952), 654. Осим представника СПП, представке су истим поводом упутили надбискуп загребачки Алојзије Степинац, затим Румунска православна црква и представници других верских заједница у Југославији. – АЈ, 50–4–11.

ради на духовном унапређивању својих припадника, црква је често радила против јединства наших народа”. Отуда држава, истицао је Васо Чубриловић, није имала „никаквог рачуна да такве поседе црква не додели земљорадницима”.³⁵

Како је постало сасвим јасно да ће најављеном аграрном реформом бити обухваћена и црквена имања, Свети архијерејски синод тражио је од државних власти да се из овог процеса изузму верске задужбине, манастири велике историјске вредности и црквене сесије у Војводини,³⁶ затим да се патријарху остави већа количина земље и да се поседе одузети од СПЦ разделе православним аграрним интересентима. Већина ових захтева није била усвојена.³⁷

Закон о аграрној реформи и колонизацији, усвојен 23. августа 1945. „у циљу додељивања земље земљорадницима који немају земље или је имају недовољно”,³⁸ имао је тенденцију да промени у целости основу поседа над земљом, укључујући имања верских установа која су претходном аграрном реформом, спроведеном после Првог светског рата, највећим делом остала нетакнута.³⁹ Како би се „створио земљишни фонд потребан за додељивање”, назначено је да ће уз остале велике земљишне поседе, вишкове обрадиве земље и земљиште без правног наследника бити одузети „земљишни поседе црква, манастира и верских

35 *Rad zakonodavnih odbora*, 254, 266.

36 Црквене сесије у Војводини представљале су земљишне поседе, углавном величине између 15 и 25 ha, који су током 18. и 19. века додељивани парохији за црквене потребе и издржавање свештеника.

37 Радић, *Држава и верске заједнице*, 180.

38 „Закон о аграрној реформи и колонизацији”, *Службени лист ДФЈ*, 64/1945.

39 Радић, *Држава и верске заједнице*, 179, нап. бр. 578. Наведени закон био је један од првих законских аката које су донеле нове југословенске власти после ослобођења земље. Приликом претреса Предлога закона о аграрној реформи и колонизацији у августу 1945. Моша Пијаде истакао је како је „сељаштво, учествујући онако многобројно и потпуно у Ослободилачком рату са правом очекивало [...] да на крају рата буде решено аграрно питање. [...] Према томе, ми смо дужни да се одужимо сељаштву које је у овој гигантској борби поднело свесно и са таквим пожртвовањем тешке и велике жртве. Наша је обавеза да што пре овај закон донесемо”. Таква динамика решавања аграрног питања није била блиска Милану Гролу, који је говорио „да би ову врло важну и осетљиву материју [...] требало проучити” а не решавати је „на препад, на брзину”. Истог мишљења били су Јефто Павић и Хинко Кризман. – *Rad zakonodavnih odbora*, 250, 253, 255.

установа и свих врста задужбина, световних и верских” (чл. 3, т. в.).⁴⁰ Наведену земљу требало је одузети „у целини [...] са свима зградама и постројењима на њој и са целокупним живим и мртвим пољопривредним инвентаром, без икакве одштете власницима” (чл. 4, ст. 1). Наглашено је да ће „од постојећих поседа појединих богомоља, манастира и верских установа” бити одузет „само вишак од преко 10 хектара њихове укупне површине њива, башти, винограда, воћњака, утрина и шума” (чл. 8, ст. 1), при чему је „верским установама (црквама, манастирима, црквеним властима) већег значаја или веће историске [sic!] вредности” требало оставити „од садашњег њиховог поседа до 30 хектара обрадиве земље и до 30 хектара шуме” (чл. 8, ст. 2).⁴¹ Предвиђено је да се додељивање „црквене и манастирске земље и земље верских установа и задужбина” врши „тако да та земља има првенствено прећи у власништво лица која су припадници религије којој припада дотична црква, манастир, верска установа или задужбина” (чл. 15). Коначно, прокламујући начело према којем „земља припада онима који је обрађују” (чл. 1), наведени закон је дефинисао прелазак одузете земље „у приватну својину домаћинства коме је додељена”, уз напомену да ће се начињене измене „одмах [...] уписати у земљишне књиге” (чл. 2).⁴²

40 Законом о аграрној реформи и колонизацији од 23. августа 1945. дефинисано је шест категорија земљишних поседа које је требало одузети: „а) велики поседи, тј. таква пољопривредна и шумска добра чија укупна површина прелази 45 хектара или 25 до 35 хектара обрадиве земље (оранице, ливаде, воћњаци и виногради), ако се искоришћују путем закупа или најамне радне снаге; б) земљишни поседи у својини банака, предузећа, акционарских друштава и других приватно-правних лица и других правних лица одређених законом, изузев оне делове тих земљишта који ће се власницима оставити за индустријске, грађевинске, научне, културне и друге друштвено корисне сврхе; в) земљишни поседи цркава, манастира и верских установа и свих врста задужбина, световних и верских; г) вишак обрадиве земље земљорадничких поседа изнад законом одређеног максимума; д) вишак обрадиве земље изнад 3 до 5 хектара чији власници нису земљорадници по главном занимању те га не обрађују сами са својом породицом већ путем закупа или најамном радном снагом; ђ) земљишни поседи који су у току рата ма из ког разлога остали без сопственика и без правног наследника” (чл. 3). – „Закон о аграрној реформи и колонизацији”, *Службени лист ДФЈ*, 64/1945.

41 *Истио*.

42 *Истио*.

Поводом усвајања Закона о аграрној реформи и колонизацији, посебно у вези са наведеним одредбама из чл. 8, Свети архијерејски синод је 5. септембра 1945. затражио од управа подручних епархија да „у најкраћем могућем року” доставе списак цркава, манастира и „осталих [...] верских установа историјско-културног значаја са назнаком целокупне имовине и врсте имовине која пада под удар аграрне реформе”. Сем тога, требало је приложити „за сваку такову [sic!] црквену установу образложење зашто се та установа има сматрати историјско-културним спомеником”, те навести околности и време њеног настанка, име ктитора и имена историјских личности које су „за постанак њезин везане”, као и то „какву старину она у себи чува, архитектонску и сликарску”. Како у самом закону није назначено „ко ће приликом спровођења аграрне реформе одређивати које се цркве [и] манастирске задужбине имају сматрати културно-историским [sic!] споменицима и ко такав значај црквене установе има у првом реду да оцени”, Синод је упућивао архијерејске намеснике да о наведеном проблему поведу „најбодрију пажњу” како би се могло „успешно интервенисати у прави час тамо где треба”.⁴³

У допису Светог архијерејског синода упућеном 7. септембра 1945. администратору Епархије рашко-призренске епископу Владимиру⁴⁴ наглашено је да треба „повести рачуна о начину на који ће власти изводити овај Закон” и деловати „код тих власти да црквама и манастирима оставе што више земље”. Прослеђујући овај допис Епархијском управном одбору Епархије рашко-призренске, епископ Владимир истакао је како „црквене и манастирске управе ни по коју цену не смеју да дозволе да се од цркве и манастира одузме више земље него што је законом предвиђено”.⁴⁵

43 АМВД, Допис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске архијерејским намесницима, управама манастира у Епархији и Призренској богословији, 10. 9. 1945.

44 Епископ мукачевско-прјашевски Владимир именован је за администратора Православне епархије рашко-призренске према одлуци Светог архијерејског синода СПЦ од 16. августа 1945. – АМВД, Допис Црквеног суда Православне епархије рашко-призренске упућен свим архијерејским намесницима и управама манастира у епархији, 20. 11. 1945.

45 АМВД, Допис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске свим архијерејским намесницима и управама манастира у Епархији, 2. 11. 1945.

Обнародовање Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији, који је 14. новембра 1945. донело Председништво Народне скупштине Србије, најавило је решавање аграрних односа на тлу ове федералне јединице. Потврђене су најважније одредбе Закона о аграрној реформи од 23. августа, укључујући питање одузимања црквених земљишних поседа. Од нарочитог значаја за СПЦ, међутим, био је члан 23. Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији, којим је предвиђено да се „земљишни поседи, који се налазе на више подручја, а својина су истог правног или физичког лица, сматрају [...] једним поседом”.⁴⁶ Како су сви црквени поседи били регистровани на име СПЦ, а не на поједине парохије, манастире или епархије, у њеним круговима, јавила се бојазан да ће у процесу аграрне реформе као правно лице бити посматрана искључиво Црква у целости, те да ће од читавог земљишног фонда, уколико буде био третиран као јединствен посед, преостати свега 30 ха обрадиве земље и 30 ха под шумом.⁴⁷ У вези с тим је 11. децембра 1945. Патријаршијски управни одбор писао Министарству аграрне реформе, наводећи да би такво тумачење било супротно чл. 8 Закона о аграрној реформи и колонизацији од 23. августа 1945. Наглашено је, такође, да као супоседнике црквене имовине и добара треба посматрати верске установе према Закону о Српској православној цркви од 8. новембра 1929. и Уставу Српске православне цркве од 3. септембра 1931.⁴⁸ Комисија за

46 „Закон о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији”, *Службени гласник Србије*, 39/1945.

47 Радић, *Држава и верске заједнице*, 183.

48 АМВД, Допис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске свим архијерејским намесницима и управама манастира у Епархији, 25. 12. 1945. Законом о Српској православној цркви назначено је да црквени фондови и црквене задужбине представљају правна лица која су „способна да по прописима закона стичу и држе како покретна тако и непокретна добра, и врше сва права која им као таквима припадају”. – „Закон о Српској православној цркви”, у *Збирка закона издавачкој и књижарској предузећа Геца Кон а. д.*, св. 40, прир. Илија А. Пржић (Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон а. д., 1939), 4. Уставом Српске православне цркве као правна лица дефинисани су „Српска православна Црква, епархије, црквене општине, манастири, задужбине, самосталне установе или такви фондови и, према црквеној намени, поједини храмови” (чл. 5). Истим актом као „српски црквени фондови” означени су сви „они који су од Српске православне Цркве, или њених саставних делова, завода и установа основани, или буду основани са одређеном наменом за опште потребе Српске православне Цркве или за посебне потребе

аграрну реформу и колонизацију уважила је наведено мишљење средином априла наредне године.⁴⁹ О наведеним црквеним прописима Патријаршијски управни одбор известио је 12. децембра 1945. и Аграрни савет,⁵⁰ умољавајући ово тело „да у погледу провођења аграрне реформе над земљиштем црквених фондова и задужбина изда надлежном Министарству за провођење аграрне реформе потребно упутство, да не би долазило до компликација приликом спровођења аграрне реформе на лицу места”.⁵¹

њених саставних делова, завода и установа” (чл. 252). Као „српске црквене задужбине (закладе)” означене су „оне које су поједини добротвори основали, или их буду основали са одређеном наменом за верске, црквенопросветне, добротворне или друге потребе Српске православне Цркве, или појединих њених саставних делова, завода и установа”. Сем наведеног, црквене задужбине биле су „и оне које нису намењене црквеним потребама и циљевима, али су поверене на управу и руковање црквеним властима, заводима и установама” (чл. 253). – „Устав Српске православне цркве”, у *Истио*, 21, 212–213.

- 49 АЈ, 97–9–65, Допис Комисије за аграрну реформу и колонизацију при Влади Федеративне Народне Републике Југославије упућен Патријаршијском управном одбору Српске православне цркве, 16. 4. 1946.
- 50 Аграрни савет, формиран 29. августа 1945. у циљу „спровођења у живот Закона о аграрној реформи и колонизацији”, чинили су савезни министри колонизације и пољопривреде, потом председник Државне пољопривредне комисије и „друга лица која именује Председник савезне владе”. Ово тело требало је да „руководи, у сагласности са Привредним саветом, спровођењем аграрне реформе и колонизације” и да „координира рад при доношењу земаљских закона и уредаба о спровођењу аграрне реформе и колонизације”. – „Уредба о Аграрном савету Демократске Федеративне Југославије”, *Службени листи ДФЈ*, 67/1945. Сâм процес додељивања земље текао је преко нижих органа народних власти. Спискове аграрних интересената састављали су народни одбори на предлог аграрних комисија, док су среске аграрне комисије руководиле аграрним расправама. Одузимање црквених имања вршиле су углавном окружне народне власти, с обзиром на то да су се поседи верских установа неретко налазили у неколико спрехова. – Branko Petranović, *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove* (Beograd: ISI, 1969), 399; Радић, *Држава и верске заједнице*, 182. Аграрни савет деловао је до оснивања Комисије за аграрну реформу и колонизацију 4. фебруара 1946. – „Закон о оснивању Комисије за аграрну реформу и колонизацију”, *Службени листи ФНРЈ*, 12/1946; „Уредба о организацији и надлежности Комисије за аграрну реформу и колонизацију при влади ФНРЈ”, *Службени листи ФНРЈ*, 15/1946.
- 51 АМВД, Допис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске свим архијерејским намесницима и управама манастира у Епархији, 25. 12. 1945.

Осим наведеног, Законом о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији од 14. новембра 1945. назначено је да ће одлуку у вези са решавањем питања поседа верских установа „већег значаја или веће историјске вредности” донети Министарство аграрне реформе и колонизације Србије „на предлог [надлежног] окружног народног одбора и по мишљењу земаљског министра просвете” (чл. 3, т. 3). Наглашено је, такође, како ће „црквама (богостојама), манастирима и верским установама” бити остављен „сразмеран део зграда, инвентара и приноса према остављеном земљишту” (чл. 4).⁵² Ово питање ближе је дефинисано Упутством за извршење Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији од 15. децембра 1945, којим је предвиђено да у укупни фонд земљишта који ће бити остављен црквама, манастирима и верским установама уз пољопривредне парцеле и шуме „улази и порта, односно земљиште под зградама”. На земљишту које није подлегало аграрној реформи требало је оставити „од свих култура сразмерно ономе какав је био састав целог поседа”, затим „сразмеран део зграда, пољопривредног инвентара, стоке, сточне и људске хране”,⁵³ док је поседе задужбина, „било световних било верских”, требало одузети у целости.⁵⁴ Свети архијерејски синод видео је наведена упутства као вишеструко „оштрија од самог Закона у односу на имања црква и манастира”.⁵⁵

Патријаршијски управни одбор овластио је 11. децембра 1945. Епархијски управни одбор Епархије рашко-призренске да „за све фондове и задужбине које потпадају под удар аграрне реформе” на територији ове епархије именује „као претставника епархиског [sic!] правобраниоца” или лице које Епархијски управни одбор „за подесно нађе”.

52 „Закон о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији”, *Службени гласник Србије*, 39/1945.

53 Количину наведене „сточне и људске хране” требало је одредити на основу остављеног броја грла стоке и броја људи за које је утврђено да су се на дан 28. августа 1945. налазили на одређеном поседу. Назначено је, притом, да „у овај обрачун не улазе стални пољопривредни радници – слуге, ако због смањења поседа не остају на њему”. – „Упутство за извршење Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији”, *Службени гласник Србије*, 42/1945.

54 *Истио*.

55 АМВД, Допис члана Светог архијерејског синода Српске православне цркве митрополита скопског Јосифа упућен администратору Епархије рашко-призренске епископу Владимиру, 31. 12. 1945.

Своје представнике требало је да именују и црквено-општински одбори према упутству овог одбора. Наведени представници били су у обавези да по свршеној расправи у року од три дана надлежном народном одбору или аграрном суду поднесу жалбу против одлуке аграрних власти уколико је она била противна Закону о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији.⁵⁶

Министарство аграрне реформе и колонизације Србије утврдило је да на простору Аутономне Косовско-метохијске Области (АКМО)⁵⁷ укупан земљишни фонд величине изнад 10 ха који се налазио у поседу црквених и вакуфских установа износи 1638,24 ха земље. Према истим подацима, највише земљишних „вишкова” имали су манастири Пећка патријаршија (918,13 ха) и Високи Дечани (521,66 ха), а најмање манастир Свете Тројице у Муштутишту (12 ха) и Епархија рашко-призренска (10 ха). Истовремено је назначено да из корпуса вакуфских поседа на подручју ове области треба издвојити свега 37,5 ха земље.⁵⁸

56 АМВД, Допис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске свим архијерејским намесницима и управама манастира у Епархији, 25. 12. 1945.

57 Обласна народна скупштина Косова и Метохије, одржана у Призрену између 8. и 10. јула 1945, усвојила је резолуцију о присаједињењу овог подручја федералној Србији, што је нешто мање од месец дана касније, 7. августа, одобрило Председништво Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије. Све то добило је правну потврду у септембру исте године. Најпре је Законом о административној подели Србије од 1. септембра 1945. назначено да ову сложену федералну јединицу чине Аутономна Покрајина Војводина, Аутономна Косовско-метохијска Област и средишњи део састављен од подручја града Београда и 16 округа. Два дана касније, 3. септембра, усвојен је Закон о установљењу и устројству Аутономне Косовско-метохијске Области, којим је наведени простор дефинисан као саставни део Србије. На супрот осталим крајевима федералне Србије, на територији АКМО није било округа, већ је постојало 15 срезова: Горски (Драгаш), Суворечки (Сува Река), Шарпланински (Призрен), Ђаковички (Ђаковица), Подримски (Ораховац), Пећки (Пећ), Источки (Исток), Звечански (Косовска Митровица), Вучитрнски (Вучитрн), Лапски (Подујево), Дренички (Србица), Неродимски (Урошевац), Грачанички (Приштина), Качанички (Качаник), Ђиљански (Ђиљане). Седиште области испрва се налазило у Призрену. – Душан Бојковић, „Успостављање Аутономне Косовско-метохијске Области 1945”, у *Ми и групи кроз визуру Косова и Метохије. Тематски зборник научних радова*, књ. 3, ур. Далибор Велојић и Јован Симијановић (Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, 2024), 163–175.

58 ДАС, Г–76, Ф 28 ПА, Преглед поседа манастирских и других верских установа изнад 10 ха површине. У поређењу са земљишним поседима СПЦ, вакуфско имање на

Табела бр. 1: Земљишни фонд величине изнад 10 ха који се до аграрне реформе налазио у поседу верских установа на Косову и Метохији⁵⁹

Манастир Пећка патријаршија	Манастир Високи Дечани	Фонд епископа Серафима Јовановића	Српска православна бого-словија у Призрену	Црква у Гораждевцу	Манастир Свете Троице у Муштушту	Епископија рашко-призренска	Вакуфски поседи
918,13 ха	521,66 ха	150 ха	13,25 ха	13,20 ха	12 ха	10 ха	37,50 ха

Наведени подаци Министарства аграрне реформе и колонизације Србије били су по свој прилици непотпуни. Накнадно је утврђено да манастир Високи Дечани поседује укупно 850,141 ха земље, од чега је 618,523 ха било под шумом, док се 231,618 ха налазило под пољопривредним културама. Сем тога, уз имовину наведених верских установа у земљишни фонд намењен за потребе аграрне реформе укључени су поседи манастира Гориоч, Грачаница, Девич и Драгинац.⁶⁰

Министарство просвете Србије доставило је 14. јануара 1946. Министарству аграрне реформе и колонизације Србије мишљење према којем манастире Високи Дечани, Пећка патријаршија и Грачаница „треба сматра-

Косову и Метохији имало је знатно мањи значај за југословенске власти, с обзиром на то да је оно највећим делом било састављено од парцела које су припадале Муратовом тулбету (16 ха ораница) и Барјактаревом тулбету (Газиместан тулбе, Бајазитов споменик – 15 ха шума). Средином јануара 1946. Срески НО у Приштини тражио је од обласних власти да се овим споменицима остави више од предвиђених 10 ха земље зато што су они „од велике историјске важности”, што је „познато и страном свету”. – ДАС, Г-76, Ф 28 ПА, Писмо Среског НО у Приштини упућено Обласном НОО у Призрену, 17. 1. 1946. Ипак, Обласни НОО одбио је овај предлог, наводећи да није потребно остављати више земље „сем нужне површине за дворишта ових споменика”. – ДАС, Г-76, Ф 28 ПА, Писмо Обласног НОО у Призрену упућено Среском НО у Приштини, 21. 1. 1946.

59 ДАС, Г-76, Ф 28 ПА, Преглед посела манастирских и других верских установа изнад 10 ха површине, [s. a.].

60 Ђурић, „О аграрној реформи”, 210–211.

ти установама већег историјског значаја”, те им у складу са Законом о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији „треба оставити земљиште од предвиђеног минимума до максимума [...] ради њиховог бољег издржавања и очувања зграде и старина у њима”.⁶¹ Усвојивши ово мишљење, Министарство аграрне реформе и колонизације Србије је нешто мање од месец дана касније, 12. фебруара 1946, донело решење којим је предвиђено да наведеним верским установама у процесу аграрне реформе буде остављен земљини максимум који је предвиђен законом, односно по 30 ха обрадиве земље и по 30 ха шуме.⁶² О томе је председник Месног НО у Дечанима Шабан Зенуни известио управу манастира Високи Дечани 25. априла.⁶³

После спровођења аграрне реформе у поседу манастира Високи Дечани остало је 30 ха под шумом у близини самог манастира⁶⁴ и 26,5393 ха

61 АМВД, Допис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске упућен Управи манастира Високи Дечани, 27. 2. 1946. Уз наведене манастире на Косову и Метохији, Министарство просвете Србије предлагало је да се као верским установама од већег историјског значаја по 30 ха земље остави и манастирима Студеници, Жичи, Милешеви, Сопоћанима, Горњаку, Раваници, Манасији, Љубостињи, Каленићу, Врднику, Крушедолу, Хопову, Шишатовцу, Бачу, Ковиљу и Месићу. У групи верских установа од историјског значаја којима је према мишљењу истог министарства требало оставити по 15 ха земље били су манастири Никоље (у Овчарско-кабларској клисури), Враћевшница, Троноша, Рача, Бања (код Прибоја), Раковица, Благовештење (код Крагујевца), Фенек, Беочин, Јазак, Кувеждин, Бођани и Војловица. Трећу групу верских установа, којима је требало оставити законски минимум од 10 ха земље, чиниле су цркве и манастири мањег историјског значаја, односно црква Светог Ахилија (у Ариљу) и манастири Вољавча, Боговађа, Свети Роман (код Ђуниса), Наупара, Велуће и Поганово (код Цариброда). – Исто. Министар просвете Србије Митра Митровић нагласила је у наведеном предлогу упућеном Министарству аграрне реформе и колонизације Србије да је претходно саслушала и највећим делом уважила мишљење делегата Патријаршије, проте Стеве Димитријевића и др Радослава Грујића. – Радић, *Држава и верске заједнице*, 185, нап. бр. 601.

62 ДАС, Г-76, Ф 28 ПА, Решење Министарства аграрне реформе и колонизације Србије, 12. 2. 1946.

63 АМВД, Допис Месног народног одбора у Дечанима упућен Управи манастира Високи Дечани, 25. 4. 1946. Решењем Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе Народне Републике Србије од 25. октобра 1947. манастир Високи Дечани проглашен је за „народно добро” и стављен је „под заштиту државе заједно са његовом непосредном околином”. – АМВД, Решење Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе НР Србије, 25. 10. 1947.

64 АМВД, Допис Царске лавре Високих Дечана упућен Финансијском одсеку при Среском НО у Ђаковици, 31. 1. 1948.

осталог пољопривредног земљишта, при чему су оранице заузимале 7,1634 ha, ливаде 10,003 ha, воћњаци 7,4083 ha, виногради 0,6488 ha и повртњаци 1,3158 ha. Према подацима Пореског одељења при Месном НО у Дечанима, укупна вредност наведених парцела износила је 372.700 динара.⁶⁵

Табела бр. 2: Земљиште под шумом и пољопривредним културама
које је остављено манастиру Високи Дечани
према одлуци аграрних власти⁶⁶

Катастарски број парцеле	Врста зе- мљишта	Површина			Свега ha
		Ha	a	m ²	
107/1	воћњак	1	4	75	7,4083
220	воћњак	0	2	47	
221	воћњак	0	57	0	
222	воћњак	0	0	61	
93/1	воћњак	5	76	0	
93	ораница	7	16	34	7,1634
94	ливада	0	37	20	10,003
95	ливада	2	54	34	
97	ливада	0	49	51	
110	ливада	6	59	25	
98	виноград	0	64	88	0,6488
100	повртњак	0	30	96	1,3158
101	повртњак	0	16	77	
108	повртњак	0	83	85	
105	шума	30	0	0	30
Свега					26,5393

Крајем јуна 1946. Епархијски управни одбор Епархије рашко-призренске затражио је од манастирских управа на територији ове епархије да доставе извештај о исходу аграрне реформе на њиховим поседима, уз напомену да треба „обавезно указати [на то] колико је свега имао дотични манастир или црква (њива, ливада, воћњака, винограда, утрина, шуме и др.) и колико им је од стране аграрних власти одузето, као и то је ли поднета на то жалба, коме и кад и какав је резултат

65 АМВД, Уверење које је Пореско одељење при Месном НО у Дечанима издало управи манастира Високи Дечани, 2. 5. 1946.

66 Исто.

добијен”.⁶⁷ У истом смислу епископ Владимир још једном је упутио распис свим манастирским управама 10. октобра 1946.⁶⁸ У сачуваној архиви манастира Високи Дечани, међутим, нема прецизних података о количини земље одузете у процесу аграрне реформе. Настојатељ овог манастира архимандрит Теодосије писао је Епархијском управном одбору како је од овог манастира одузето 700 ха шуме и преко 200 ха зиратне земље, услед чега је манастир лишен „доста великих прихода и [...] није [више био] у могућности да се одржава у таквом стању како потреба изискује и како доликује манастиру од већег историјског значаја”.⁶⁹

*Табела бр. 3: Обрадиво земљиште и земљиште под зградама у власништву манастира Високи Дечани у фебруару 1948.*⁷⁰

Срез и атар	Врста земљишта	Површина (ха)
Ђаковички срез, атар Дечане	ораница (прва класа)	4
	ораница (трећа класа)	1
	Воћњак	3
	неплодно земљиште	4,5
	под зградама	2,5
Пећки срез, атар Истинић	неплодно земљиште	9
Подримски срез, атар Велика Хоча	виноград	4,5 (три парцеле)
	[нечитко]	0,5
	повртњак	0,5
	под зградом и пивницом	0,5
Свега		30

Управа манастира Високи Дечани није била задовољна квалитетом саме земље која је према одлуци аграрних власти остала у манастир-

67 АМВД, Допис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске упућен свим архијерејским намесницима и управама манастира у Епархији, 24. 6. 1946.

68 АМВД, Допис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске упућен свим архијерејским намесницима и управама манастира у Епархији, 10. 10. 1946.

69 АМВД, Допис настојатеља Царске лавре Високих Дечана архимандрита Теодосија упућен Епархијском управном одбору Епархије рашко-призренске, 30. 11. 1946.

70 АМВД, Допис Управе Царске лавре Високих Дечана упућен Месном НО у Дечанима, 25. 2. 1948.

ском власништву.⁷¹ У атару села Истинић манастиру је остављено 9 ха земље до које, према речима архимандрита Теодосија, „вода не допире” и на којој „не расте ништа”. Такође, у Ђаковичком срезу, на потесу „између реке Бистрице и великог сеоског јаза”, манастир је поседовао 4,5 ха земље која је била „нерадна, јер на њој ни трава не расте”.⁷² Како се 3 ха манастирског земљишта налазило под зградама, укупна количина необрадиве земље износила је 16,5 ха, што је чинило више од половине укупног пољопривредног земљишта остављеног манастиру у процесу аграрне реформе.

Манастирска управа указивала је, такође, на пропусте, неправилности и злоупотребе учињене током и непосредно по окончању аграрне реформе. Настојатељ Царске лавре писао је Епархијском управном одбору како су „месне власти у Дечанима приликом коначнога додељивања [...] одузеле 7 хек.[тара] засејаног кукуруза, а манастиру доделили земљу на другом месту где није било ништа засејано”, при чему је манастир „добрио од целокупног засејаног и обрађеног кукуруза само 1.70 хек.[тара]”.⁷³ Сем тога, приликом деобе воћњака у Ђаковичком срезу, извесном Марку Вулићу додељен је један хектар „у сред манастирског имања”, што је стварало тешкоће приликом обрађивања наведене парцеле.⁷⁴ У вези с тим је средином 1947. епископ Владимир писао Земаљској комисији за верске послове, тражећи да се „отклони учињена неправда”, а да се аграрном интересенту да надокнада издвајањем једног хектара из манастирског поседа у Истинићу.⁷⁵ У истом смислу, архимандрит Теодосије безуспешно је писао Месном НО у Дечанима нешто мање од годину дана касније.⁷⁶ Наведену парцелу у Истинићу узурпирало је током пролећа

71 АМВД, Допис настојатеља Царске лавре Високих Дечана упућен Среском НО у Пећи, 12. 4. 1948.

72 АМВД, Допис Управе Царске лавре Високих Дечана упућен Месном НО у Дечанима, 25. 2. 1948.

73 АМВД, Допис настојатеља Царске лавре Високих Дечана упућен Епархијском управном одбору Епархије рашко-призренске, 22. 10. 1946.

74 АМВД, Допис Управе Царске лавре Високих Дечана упућен Месном НО у Дечанима, 25. 2. 1948.

75 АМВД, Попис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске упућен Земаљској комисији за верске послове, 21. 6. 1947.

76 АМВД, Допис Управе Царске лавре Високих Дечана упућен Месном НО у Дечанима, 25. 2. 1948.

1947. деветоро мештана овог села,⁷⁷ те је манастирска управа упутила месним народним властима питање „хоће ли сељаци који обрађују ову земљу од засејаног фрута давати половину манастиру или не”.⁷⁸ Тим поводом је Срески НО у Пећи 2. августа исте године издао наређење према којем је манастиру припала половина прихода са наведене парцеле у текућој години.⁷⁹

Сви земљишни поседи одузети од манастира Високи Дечани у процесу аграрне реформе прикључени су земљишном фонду намењеном за расподелу међу аграрним интересентима на простору АКМО. Мада је према Закону о аграрној реформи и колонизацији од 23. августа 1945. земљиште које се претходно налазило у власништву СПЦ требало доделити припадницима православне вероисповести на територији ове области, у пракси то није чињено већ је земља подељена „према стварним потребама аграрних интересената”.⁸⁰ Такво решење је, по свој прилици, било засновано на сазнању о великој количини земље која се до тада налазила у поседу православних црквених установа и, с друге стране, релативно малом земљишном фонду у оквиру вакуфског имања.⁸¹

77 Хусен Незири, Елез Даути, Кадри Алија, Халит Хелмани, Али Зумбери, Брахим Хаџија, Шабан Хаџија, Мехмет Арифи и Петко и Милица Станојевић. АМВД, Допис Управе Царске лавре Високих Дечана упућен Месном НО у Стреоцу, 23. 5. 1947.

78 Исто.

79 АМВД, Записник састављен у канцеларији Месног НО у Горњем Стреоцу, 25. 8. 1947. Сличних неправилности било је и приликом решавања питања власништва над поседима других манастира. Манастиру Сопотани испрва је одузета целокупна земља, док је манастир Грачаница најпре добио свега 48 ха уместо најављених 60 ха. Манастир Пећка патријаршија није преузео додељених 60 ха услед превелике удаљености ових парцела. – Радић, *Држава и верске заједнице*, 186.

80 Цит према: Milovan Obradović, „Agrarni odnosi na Kosovu 1944–1953. godine”, у *Tito o Kosovu – Kosovo o Titu. Simpozijum održan u Prištini 9–10. decembra 1977*, glavni urednik Ali Hadri (Priština: Akademija nauka i umetnosti Kosova, 1979), 361.

81 Архивски извори показују да је до усвајања наведеног закона окончан процес одузимања имовине осталих црквених установа на територији АКМО, мада су подаци о количини преостале земље неретко непрецизни и непотпуни. Познато је да је манастиру Гориоч после аграрне реформе преостало 3,82 ха обрадиве земље и 6,18 ха шума, а манастиру Свете Тројице код Муштушта 6,35 ха ораница, 2,4 ха шуме, 2 ха ливаде, 1 ха крчевине, 0,25 ха баште са воћњаком и 0,5 ха земље под зградама. Манастиру Девич, спаљеном у току Другог светског рата, одузета је сва имовина. – ДАС, Г–76, Ф 28 ПА, Одлука Обласног аграрног суда за Космет, 15. 4. 1946; Допис Епархијског управног одбора Епархије рашко-призренске упућен Комисији за верска питања, 14. 6. 1946; Допис Мини-

Закључак

Процес уређења аграрних односа у Југославији после Другог светског рата, укључујући ревизију међуратне аграрне реформе и колонизације, почивао је на програмским начелима Комунистичке партије Југославије утврђеним током претходне две деценије. За југословенско државно руководство решавање питања земље на простору Косова и Метохије чинило је саставни део националног питања, посебно у односу према албанској мањини. Уверавајући Албанце у то да у „новој Југославији“ неће бити повратка на старо, руководство КПЈ настојало је да „продре у албанске масе“ и пацификује област захваћену масовном антијугословенском побуном. Сем тога, национална политика нових југословенских власти стајала је у тесној вези са њиховим односом према верским заједницама. Унутар југословенског државног руководства владало је мишљење према којем је сламање моћи цркве представљало нужни предуслов за јачање „братства међу југословенским народима“. Отуда је процесом аграрне реформе требало обухватити и велике црквене поседе.

На подручју Косова и Метохије процес одузимања поседа Српске православне цркве отпочео је већ током пролећа 1945, ангажовањем „сиротињских комитета“ и Шиптарског националног комитета. Њихов рад био је регулисан упутствима Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију, с обзиром на то да до лета 1945. није било никаквих законских прописа у вези са овим проблемом. Решавање аграрног питања отпочело је у већем обиму после усвајања савезног Закона о аграрној реформи и колонизацији у августу 1945. Три месеца касније обнародован је Закон о

старства аграрне реформе и колонизације упућен Комисији за верска питања, 8. 7. 1946. Јеромонах Макарије, вршилац дужности старешине манастира Девич, писао је митрополиту Јосифу како су 23. јуна 1946. један делегат Обласног НОО Косова и Метохије, затим председник Среског НО из Србице Брајим Трнава и председник Месног НО из Лауше Халим Бајрам, „са још неким Арнаутима, изашли [...] да деле манастирску земљу“. Пре почетка деобе Брајим Трнава је „пред скупом Арнаута и Срба говорио [...] да су цркве уопште непотребне. За ђамије рекао је да могу остати јер служе као богомоље, а цркве служе за сабирање богатства. [...] После деобе, више је земље припало Арнаутима, који су за време окупације радили земљу, него ли Србима који је одувек раде“. Делегат Обласног НОО саопштио је јеромонаху Макарију да „манастир не полаже право на земљу као порушен, и да су још марта 1946. год. решили да се манастиру одузме сва земља“. – *Задужбине Косова*, 796.

аграрној реформи и унутрашњој колонизацији којим је требало уредити аграрно питање на тлу федералне Србије. Средином децембра исте године усвојено је Упутство за извршење Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији, чиме је заокружен законски оквир за решавање аграрног питања у овој федералној јединици. У погледу решавања питања црквених имања, наведеним законима предвиђено је одузимање великих земљишних поседа, при чему је црквама, манастирима и верским установама од већег историјског значаја требало оставити по 30 ha обрадивог земљишта и 30 ha шума. Према одлуци Министарства аграрне реформе и колонизације Србије из фебруара 1946. међу установама таквог историјског значаја налазио се и манастир Високи Дечани.

На тлу Метохије процес аграрне реформе окончан је највећим делом до средине 1946. До тог тренутка решено је и питање непокретне имовине Високих Дечана. Према подацима аграрних власти, од манастира је одузето нешто мање од 800 ha земље, углавном под шумом. У поседу манастира остало је 30 ha шуме, затим 27 ha пољопривредних парцела и 3 ha земљишта под зградама. Управа манастира није била задовољна квалитетом преосталог земљишта, с обзиром на то да је 13,5 ha чинило неплодно земљиште, притом значајно удаљено од самог манастира. Земља одузета од манастира додељена је углавном Албанцима, што није одговарало слову закона, будући да је било предвиђено да земљиште православних цркава, манастира и верских установа буде раздељено међу аграрним интересентима православне вероисповести.

Резиме

Аграрна реформа, спроведена у Југославији непосредно по окончању Другог светског рата, имала је за циљ да у потпуности измени дотадашње имовинско-правне односе, одузимајући земљишне поседе од велепоседника и дајући земљу нижем и средњем слоју сељаштва. Наведени процес је подразумевао и одузимање имовине верских установа широм државе. За југословенско руководство уситњавање црквених поседа представљало је не само допринос у процесу решавања аграрног питања, већ и нужни предуслов за сламање моћи Цркве у свеобухватном друштвено-политичком преобликовању југословенског друштва. Уз све наведено, на

простору Косова и Метохије, који је највећим делом испуњавао територију надлежности Епархије рашко-призренске, расподела земље међу аграрним интересентима, укључујући одузимање црквених имања и ревизију међуратне аграрне реформе, чинила је важан део националне политике југословенских власти према албанском становништву.

Према законским прописима усвојеним током лета и јесени 1945. од манастира Високи Дечани требало је одузети нешто мање од 800 ha земље, при чему се већина поседа налазила под шумом. Како је манастир проглашен установом већег историјског значаја, после аграрне реформе у његовом поседу остављен је земљишни максимум, односно 30 ha шума и 30 ha пољопривредног земљишта и површина под зградама. Управа манастира упутила је неколико жалби надлежним властима, указујући на то да је остављени земљишни фонд недовољан за издржавање манастира. Манастирска управа није била задовољна ни квалитетом самог земљишта, с обзиром на то да су половину остављеног пољопривредног фонда чиниле неплодне и неупотребљиве парцеле. Мада је према закону земљиште које се претходно налазило у власништву Српске православне цркве требало доделити припадницима православне вероисповести, одузета имовина манастира Високи Дечани раздељена је углавном међу албанским аграрним интересентима.

Списак референци – Reference list

Архиви – Archives

- Arhiva manastira Visoki Dečani: [nesređena građa].
- Arhiv Jugoslavije: Fond 50, Predsedništvo vlade FNRJ; Fond 97, Komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju; Fond 507, Savez komunista Jugoslavije, Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije; Fond 790/1, Zbirke reprodukovanih dokumenata, Komunistička internacionala – sekcija KPJ.
- Državni arhiv Srbije: Fond G–76, Ministarstvo agrarne reforme i kolonizacije.

Објављени извори – Published sources

- *Narodni odbor Autonomne Kosovsko-metohijske oblasti 1943–1953. Osnovni materijali sa zasedanja*. Priština: Narodni odbor Autonomne Kosovsko-metohijske oblasti, 1955.
- *Osnivački kongres KP Srbije (8–12. maj 1945)*, prir. Milan Borković i Venceslav Glišić. Beograd: Institut za istoriju radničkog pokreta, 1972. (Cyrillic)

- Pijade, Moša. *Izabrani spisi*, tom I, knj. 3, izbor i redakcija: Brana Kovačević, Jovo Mihaljević. Beograd: Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1965.
- *Rad zakonodavnih odbora Predsedništva Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i Privremene narodne skupštine DFJ (3. aprila 25. oktobra 1945) po stenografskim beleškama i drugim izvorima*, sradio Slobodan Nešović. Beograd: Prezidijum Narodne skupštine FNRJ, [1952].
- *Zadužbine Kosova. Spomenici i znamenja srpskog naroda*, ur. Atanasije Jevtić. Prizren: Eparhija raško-prizrenska, Beograd: Bogoslovski fakultet, 1987. (Cyrillic)
- *Zbirka zakona izdavačkog i knjižarskog preduzeća Geca Kon a. d.*, sv. 40, prir. Ilija A. Pržić. Beograd: Izdavačko i knjižarko preduzeće Geca Kon a. d., 1939. (Cyrillic)

Штампа – Newspapers

- *Borba* (1945–1946) (Cyrillic)
- *Jedinstvo* (1945) (Cyrillic)
- *Proleter* (1929–1930)
- *Službeni glasnik Srbije* (1945) (Cyrillic)
- *Službeni list DFJ* (1945) (Cyrillic)
- *Službeni list FNRJ* (1946) (Cyrillic)

Литература – Secondary works

- Antonijević, Nenad. *Kosovo i Metohija 1941–1945. godina. Ratni zločini*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2017. (Cyrillic)
- Bogićević, Aleksej i Radmila Mišev. *Dečanske i druge priče*. Bošnjane: Manastir Svetog Luke, 2014. (Cyrillic)
- Bojković, Dušan. *Albansko pitanje i stvaranje socijalističke Jugoslavije 1945*. Beograd: Fondacija Aleksandar Nevski, IP Princip, 2022. (Cyrillic)
- Bojković, Dušan. „Uspostavljanje Autonomne Kosovsko-metohijske Oblasti 1945”. U *Mi i drugi kroz vizuru Kosova i Metohije. Tematski zbornik naučnih radova*, knj. 3, ur. Dalibor Velojić i Jovan Simijanović, 163–180. Leposavić: Institut za srpsku kulturu Priština – Leposavić, 2024. (Cyrillic)
- Borožan, Đorđe. *Velika Albanija: porijeklo – ideje – praksa*. Beograd: Vojnoistorijski institut Vojske Jugoslavije, 1995. (Cyrillic)
- Božović, Branislav i Milorad Vavić. *Surova vremena na Kosovu i Metohiji. Kvislinzi i kolaboracija u Drugom svetskom ratu*. Beograd: ISI, 1991. (Cyrillic)
- Dimitrijević, Bojan. „Šiptarski oružani izazov komunističkim vlastima u Jugoslaviji 1945–1950”. *Istorija 20. veka* 20, br. 2 (2002), 49–60. (Cyrillic)
- Drljević, Savo. „Kontrarevolucija na Kosovu i Metohiji – zavođenje vojne uprave februara 1945. godine”. *Istorijski zapisi* LIX, br. 4 (1986), 179–200. (Cyrillic)

- Dželetović Ivanov, Pavle. *Balistički pokret 1939–1952. Masovnost, saradnja sa italijanskim i nemačkim okupatorima i zločini nad Srbima*. Beograd: Arhiv Srbije, 2000. (Cyrillic)
- Đaković, Spasoje. *Sukobi na Kosovu*. Beograd: Narodna knjiga, 1984.
- Đurić, Veljko Đ. „O agrarnoj reformi 1945–1946. godine na imanjima manastira Srpske pravoslavne crkve u Autonomnoj Kosovsko-metohijskoj Oblasti”. *Baština* XVI, sv. 21 (2006), 201–211. (Cyrillic)
- Gaćeša, Nikola L. *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945–1948*. Novi Sad: Matica srpska, 1984.
- Gudac-Dodić, Vera. *Agrarna politika FNRJ i seljaštvo u Srbiji 1949–1953*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Institut za političke studije, 1999. (Cyrillic)
- Jevtić, Atanasije, *Od Kosova do Jadovna. Putni zapisi jeromonaha Atanasija Jevtića*. Osmo, dopunjeno izdanje. Vrnjci: Bratstvo sv. Simeona Mirotočivog, Trebinje: Manastir Tvrdoš, 2007. (Cyrillic)
- Jovanović, Vladan. „Tokovi i ishod međuratne kolonizacije Makedonije, Kosova i Metohije”. *Tokovi istorije* 14, br. 3 (2006), 25–44.
- Kosik, Viktor Ivanovich. *Russkaja Cerkov' v Jugoslavii (20-40-e gg. XX veka)*. Moskva: Pravoslavnyj Svjato-Tihonovskij bogoslovskij institut, 2000. (Russian Cyrillic)
- Lekić, Bogdan. *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945–1948*. Beograd: Arhiv Srbije, 1997. (Cyrillic)
- Milošević, Slobodan D. *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945*. Beograd: IRO Narodna knjiga, Institut za savremenu istoriju, 1981.
- Niv'er, Antuan. *Pravoslavnye svjashhennosluzhiteli, bogoslovy i cerkovnye dejateli v ruskoj jemigraciji v Zapadnoj i Central'noj Evrope 1920–1995. Biograficheskij spravochnik*. Moskva: Russkij put', Parizh: YMCA-Press, 2007. (Russian Cyrillic)
- Obradović, Milovan. „Agrarni odnosi na Kosovu 1944–1953. godine”. U *Tito o Kosovu – Kosovo o Titu. Simpozijum održan u Prištini 9–10. decembra 1977*, glavni urednik Ali Hadri, 341–363. Priština: Akademija nauka i umetnosti Kosova, 1979.
- Obradović, Milovan. „Revizija agrarne reforme na Kosovu”. *Kosova – Kosovo* 3, br. 3 (1974), 367–412.
- Pejin, Jovan. *Stradanje Srba u Metohiji 1941–1944*. Beograd: Arhiv Srbije, 1994. (Cyrillic)
- Petranović, Branko. *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove*. Beograd: ISI, 1969.
- Puškoli, Fehmi. „Formiranje i delatnost Albanskog nacionalnog komiteta Kosova i Metohije”. U *Osnivački kongres Komunističke Partije Srbije. Zbornik radova*,

- 219–223. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Novi Sad: Istorijski institut Vojvodine, Priština: Istorijski institut Kosova, 1988. (Cyrillic)
- Radić, Radmila. *Država i verske zajednice 1945–1970*, knj. I. Beograd: INIS, 2002.
 - Stojković, Boban. „Prilog Golgoti sveštenstva Raško-prizrenske eparhije tokom Drugog svetskog rata”. *Baština* 29, sv. 49 (2019), 311–319. (Cyrillic) DOI: 10.5937/bastina1949311S
 - Tasić, Dmitar. *Korpus narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ) 1944–1953*. Beograd: INIS, 2021. (Cyrillic)
 - Todić, Branislav i Milka Čanak-Medić. *Manastir Dečani*. Beograd: Muzej u Prištini, 2005. (Cyrillic)
 - Vidačić, Rajko. *Obračuni sa balistima 1944–1952*. Beograd: Stručna knjiga, 1990. (Cyrillic)
 - Vuković, Sava. *Srpski jerarsi od devetog do dvadesetog veka*. Beograd: Evro, Podgorica: Unireks, Kragujevac: Kalenić, 1996. (Cyrillic)
 - Živković, Dušan. *Narodni front Jugoslavije 1935–1945*. Beograd: Narodna knjiga, 1978.

SUMMARY

Dušan Bojković

The Confiscation of the Landholdings of the Visoki Dečani Monastery in the Process of Agrarian Reform and Colonization, 1945–1946

ABSTRACT: This paper examines the relationship between the Yugoslav state and the Serbian Orthodox Church during the first years following the Second World War, as observed through the process of resolving issues related to the property of the Visoki Dečani Monastery. The objectives of the agrarian reform and the main trends in the activities of the Yugoslav agrarian authorities in the confiscation of the monastery's landholdings are highlighted, covering the period from the spring of 1945 until the summer of 1946, when this process was largely completed. The paper is based on an analysis of unpublished archival sources preserved in the Archive of the Visoki Dečani Monastery, the State Archives of Serbia, and the Archives of Yugoslavia, as well as on relevant literature and newspapers.

KEYWORDS: Serbian Orthodox Church, Raška–Prizren Diocese, Visoki Dečani Monastery, landholdings, agrarian reform and colonization

The agrarian reform implemented in Yugoslavia immediately after the Second World War aimed to fundamentally transform existing property and legal relations by confiscating landholdings from large estate owners and redistributing land to the lower and middle strata of the peasantry. This process also entailed the confiscation of property belonging to religious institutions throughout the country. For the Yugoslav leadership, the fragmentation of ecclesiastical landholdings represented not only a contribution to resolving the agrarian question, but also a necessary precondition for curbing the power of the Church within the broader socio-political restructuring of Yugoslav society. Furthermore, in the territory of Kosovo and Metohija – an area that largely coincided with the jurisdiction of the Raška–Prizren Diocese – the re-

distribution of land among agrarian beneficiaries, including the confiscation of church estates and the revision of the interwar agrarian reform, was an important component of the Yugoslav authorities' national policy toward the Albanian population.

According to data from the Yugoslav agrarian authorities, slightly less than 800 ha of land were confiscated from the Visoki Dečani Monastery, the majority of which consisted of forested land. As the monastery was designated an institution of exceptional historical significance, it was permitted, following the agrarian reform, to retain the legally prescribed maximum: 30 ha of forest, 30 ha of agricultural land, and the area occupied by buildings. The monastery administration submitted several appeals to the competent authorities, emphasizing that the remaining land was insufficient to ensure the monastery's subsistence. In addition, dissatisfaction was expressed regarding the quality of the retained land, as half of the remaining agricultural holdings consisted of infertile and unusable plots. Although the legislation stipulated that land previously owned by the Serbian Orthodox Church was to be allocated to members of the Orthodox faith, the expropriated ecclesiastical property of the Visoki Dečani Monastery was distributed predominantly among Albanian agrarian beneficiaries.